

# El segle XVII, el segle de Llull

Josep Maria Ruiz Simon

---

## Resum

El segle XVII està marcat per la figura de Ramón Llull, indestriable del seu mètode. Sigui amb la intenció de criticar-lo, recuperar-lo o millorar-lo, la majoria d'autors (Bacon, Gassendi, Descartes, Alsted, Izquierdo, Kircher, Leibniz) el prenen en consideració d'una forma o d'altra. Part de la importància de Llull en el «segle del mètode» s'explica per ser aquest el primer en assajar un art inventiva universal no subjecta a les restriccions del mètode aristotèlic. (Redacció)

**Paraules clau:** Filosofia del segle XVII, Llull, mètode.

**Abstract.** *XVIIth century. Llull's century.*

XVIIth century is marked by the figure of Ramon Llull and his method. However the intention was to criticize him, justify him or improve him, the majority of the authors (Bacon, Gassendi, Descartes, Alsted, Iquierdo, Kircher, Leibniz) consider him in some way or other. Part of Llull's importance during the «method century» is understood because he was the first in rehearsal an inventive universal art, free from the restrictions in Aristotelian method.

**Key words:** XVIIth century Philosophy, Llull, method.

---

Risiri Frondizi: «És justament la recerca d'un nou mètode, considerat com a *ars inveniendi*, el que caracteritza el començament de l'Edat Moderna». La probabilitat de llegir un manual d'història de la filosofia del segle XVII o una monografia sobre Bacon, Descartes o Leibniz sense ensopegar amb afirmacions d'aquesta mena és ben petita. Yvon Belaval, per exemple, comença el seu llibre *Leibniz critique de Descartes* amb la següent variació sobre aquest motiu temàtic: «Si se'l defineix pel seu caràcter més palès, el segle XVII es manifesta com el segle del mètode i es podria dir, més particularment, com el segle de Descartes». També es podria dir, posats a particularitzar en una direcció menys òbvia, que és el segle de Ramon Llull (1232-1316).

Al llarg del segle XVII es pot detectar, en efecte, una autèntica obsessió per la figura Llull. I aquesta obsessió és indestruïble de l'obsessió pel seu mètode: l'Art. Alguns autors —com Bacon, Gassendi o Descartes— la critiquen amb més o menys coneixement de causa. Altres —com Alsted, Sebastián Izquierdo, Athanasius Kircher o Leibniz— accepten la seva pertinença com a projecte i, tot i que critiquen determinats aspectes o gairebé la totalitat de la seva realització, la reprenen, i volen simplificar-la o reelaborar-la. Tant pels uns com pels altres l'Art de Llull resulta, en qualsevol cas, un punt de referència ineludible.

L'interès dels autors del sis-cents per Llull es tradueix en diversos fenòmens editorials. L'antologia lul·liana de Zetzner publicada per primer cop l'any 1598 a Estrasburg (que, a més de diverses obres autèntiques i apòcrifes de Llull recollia quatre comentaris de Giordano Bruno a la seva obra i un d'Agrippa von Nettesheim), es reedita els anys 1609, 1617 i 1651. Zetzner també publica (Colònia, 1612), incompleta, en edició de Johannes Heinrich Alsted, la *Explanatio compendiosaque applicatio Artis Raimundi Lulli* (1523), de Bernat de Lavinjeta, reintroductor de l'ensenyament del lul·lisme en la Universitat de París. Entre 1632 i 1634, es publiquen a París dos reculls de traduccions del llatí al francès (a càrrec del conseller reial De Vassy) que apleguen, a més de l'*Ars generalis et ultima*, alguns opuscles lògics lul·lians i algunes obres apòcrifes. Entre 1646 i 1667 es publiquen també a París tres noves biografies de Llull que sumen un total de sis edicions. A més, es continuen reeditant algunes obres alquímiques pseudolul·lianes, per bé que en menor mesura que en èpoques anteriors.

El fenomen més interessant és, però, el dels autors que pretenen replantar explícitament el projecte d'*ars inveniendi* lul·liana. Aquest és el cas de Johannes Heinrich Alsted (1588-1638), un pensador alemany, pietista, molt influent en els medis acadèmics de la seva època i mestre de Comenius, que va escriure, entre altres tractats sobre Llull, una *Clavis artis lullianae* (1609) i una proposta d'harmonització de les tres «sectes de lògics avui vigents»: els aristotèlics, els ramistes i els lul·listes (1610). Alsted, que, tot i ser també editor d'obres de Giordano Bruno, es mostra crític amb els comentadors renai-xentistes de l'Art, veu en aquesta un *mètode* amb afinitats amb la matemàtica (i amb la càbala) capaç d'ordenar i sistematitzar enciclopèdicament en una única ciència universal, per mitjà de la *inventio* i de la combinatòria, tots els sabers.

L'interès de l'alemany Alsted per l'Art de Llull com a mètode, com a *ars inveniendi*, va trobar la seva rèplica a França en obres, com l'*Ars lulliana emmendata* (1617) de Giulio Pace o el *Traicté de la memoire artificielle ou Art de Raymond Lulle* de Jean Belot (1623), que recorren a l'Art de Llull per renovar les arts de la memòria i l'art retòrica. (La primera va ser tres vegades reeditada en llatí entre 1618 i 1633 i una en francès (París 1619); la segona va ser reeditada tres cops al llarg del segle XVII). I també troben ressò en les ja esmentades edicions de De Vassy (1632, 1634), el qual afirma que les obres que tradueix són «el fonament de l'artifici universal... sobre el qual es pot basar el mitjà per arribar a l'Enciclopèdia o universalitat de les ciències per un ordre metòdic». En els ambients parisencs platonitzants, com va assenyalar F.A. Yates,

l'interès per Llull anava unit indistriablement als interessos pel copernicanisme, per la reforma ramista de la lògica i per l'hermetisme i la càbala...; i, evidentment, a la recerca d'un nou Mètode i al projecte de crear, a partir d'aquest, una Enciclopèdia de totes les ciències (cal remarcar respecte d'això, la reimpressió a Lió (1635 i 1637) de la més enciclopèdica de les obres de Llull, de l'*Arbre de Sciència*).

Aquest fervor lul·lístic també va tenir un important ressò entre els jesuïtes alemanys, italians i espanyols. Entre els nombrosos autors d'aquest orde interessats per Llull, cal destacar l'espanyol Sebastián Izquierdo, autor de *Pharus scientiarum* (1659) i l'alemany Atanasius Kircher (1602-1680). Tant Izquierdo com Kircher, malgrat que critiquen amb certa duresa (més el primer que el segon) alguns aspectes de les elucubracions lul·lianes, veuen en Llull un precursor dels seus propis intents d'elaboració d'un Mètode, d'una ciència de les ciències, útil per elaborar una Enciclopèdia. I el que és més interessant: identifiquen la combinatòria amb un càlcul i, d'acord amb el suggeriment d'Alted, que feia confluïr l'Art amb la matemàtica, assagen d'aproximar els procediments d'aquella als d'aquesta. És en aquest context on cal situar l'interès de Leibniz per l'Art lul·liana, que troba la seva primera expressió en la *Dissertatio de arte combinatoria* (1666), un intent de reformular «més científicament» el projecte lul·lià, una obra en què, a més de Llull, té ben presents alguns altres autors els noms dels quals han anat sortint en aquesta nota (Agrippa von Nettesheim, Lavinjeta, Bruno, Alsted, Izquierdo i Kircher). Leibniz coneixia, amb bastanta profunditat, l'obra lul·liana i la dels principals «enciclopedistes» lul·lians, i la principal intuïció del leibnizianisme té la petjada de Llull. Em refereixo a la idea del que Leibniz anomena, ben lul·lianament, en una de les seves cartes a la princesa Elizabeth, l'«art d'inventar en general», una art que parteix de la premissa segons la qual tot el que pensem té el seu origen en la idea de Déu, que inclou, sota la forma dels atributs, tots els principis simples del coneixement humà i, alhora també, tots els principis simples de la naturalesa. Una intuïció sempre present en l'obra de Leibniz i que es troba a la base de l'ontologia monadològica. Per bé que el «lul·lisme» de Leibniz no ha estat, encara, estudiat amb deteniment, aquest no és ignorat pels historiadors de la filosofia, tot i que tendeixen a reduir la influència de l'Art de Llull a la mera combinatòria, i obliden altres aspectes (lògics, metafísics) no menys importants.

Aquesta breu i incompleta síntesi de la presència de Llull en el segle XVII, que barreja autors i obres de valor ben divers, pretén convidar a la consideració que, d'alguna manera, aquell segle, precisament en la mesura que era el segle del mètode, considerat com a *ars inveniendi*, també va ser, com s'ha apuntat a l'inici, el segle de Llull. Llull va ser el primer a assajar una art inventiva que, alhora que «inventiva» i universal —com la tòpica aristotèlica, l'*ars inveniendi* dels escolàstics— volia ser també —com la de Descartes o Leibniz— demostrativa. Va protagonitzar el primer intent de buscar un mètode únic, no merament dialèctic, pretesament apodíctic, per a totes les ciències; un mètode que, a partir de la negació de l'axioma de l'exclusió mútua dels principis dels

diversos gèneres de l'ésser, trencava amb la restricció aristotèlica que imposava una ciència per a cada gènere. Aquest va ser el gran gest filosòfic lul·lià, i va ser, també, *mutatis mutandis*, el gran gest filosòfic del segle XVII. Aquest és, entre d'altres, un dels motius de l'interès que aquella època va tenir pel lul·lisme. La raó que explica que tots els discursos del mètode que apareixen en el disset es vegin obligats a referir-se a Llull, ja sigui com a precursor o com a impostor, se sentin obligats, en definitiva, a tenir-lo present. Caldria veure si no seria pertinent per a la historiografia d'aquest període que aquesta mateixa sensació s'anés estenent entre els estudiosos actuals. Perquè, si bé és cert que estudiant la filosofia del segle XVII sense tenir en compte el lul·lisme i altres fenòmens confluents, com les arts de la memòria o l'hermetisme, s'acosta més els seus autors a la nostra època, també ho és que se'ls fa menys contemporanis d'ells mateixos.